

MARIBORSKA ETNOLOŠKA RAZGLEDNICA

Govor Murkove nagrajenke za leto 2018

Spoštovane kolegice in kolegi, spoštovani gostje, cenjeni nagrajenci za področje etnologije za leto 2019!

Danes – na god sv. Martina – slavimo tudi praznik etnologije, etnologinj in etnologov, praznik, ko se z Murkovanjem spominjamo našega štajerskega rojaka, profesorja Matija Murka, utemeljitelja znanstvenih pristopov v narodopisju. Vesela sem, da smo se ob našem slavju zbrali v Mariboru, v mestu, ki v teh jesenskih dneh zaživi ob trgatvah, mladem vinu in martinovanju, v mestu, ki se mu kot etnologinja in raziskovalka posvečam že več desetletij. Kot prejemnici najvišje državne nagrade za področje etnologije, Murkove nagrade za leto 2018, mi je pripadla čast, da to imenitno prireditev pripravim v domačem kraju. Zato je današnji pogled na številne znane in meni drage obraze tu, v mojem mestu, toliko bolj osrečujoč.

Govoriti o Mariboru, etnologiji in etnologih ni preprosto, še posebej, če si del tega sobivanja ustvarjal tudi sam. Skupna pot vseh se je lepo in obetavno začela – točno pred 115 leti – a se je v naslednjih desetletjih bolj klavrno in neuspešno nadaljevala. Leta 1904 so slovenski izobraženci v Mariboru ustanovili Časopis za zgodovino in narodopisje, prvo slovensko znanstveno revijo, namenjeno narodopisju, oz. prvo etnološko znanstveno periodično publikacijo. Spodbujala naj bi znanstveno in strokovno delovanje slovenskih raziskovalcev na področju lokalne zgodovine, arheologije, domoznanstva in narodopisja – bila naj bi torej nekakšen slovenski antipol tedaj živahnemu delovanju in muzejskim načrtom mariborskega nemškega Muzejskega društva (Marburger Museumverein). Začetno zagnanost pri obravnavi etnoloških tem in zbiranju etnografskega gradiva, ki naj bi pričali o prisotnosti in živosti Slovencev na mariborskem območju ter njihovem kulturnem pomenu, je z vsestranskim delom nadaljeval mariborski gimnazijski profesor, etnolog, geograf, arheolog in zgodovinar Franjo Baš. Zaradi njegovih sistematičnih prizadevanj in strokovnega delovanja je mesto v mariborskem gradu dobilo Banovinski (danes Pokrajinski) arhiv in muzej, pa tudi prvo stalno muzejsko etnološko razstavo, etnološko zbirko in številne etnološke študije o materialni kulturi štajerskih Slovencev.

Druga svetovna vojna je globoko pretresla mesto in do te mere spremenila življenje Mariborčanov, da so še desetletja po njej tudi na področju znanstvenega in muzejskega dela zevale številne materialne in personalne vrzeli. Bašev odhod na novo delovno mesto v Ljubljano je razmere za razvoj mariborske etnologije še poslabšal. Edino etnološko delovno mesto v mariborskem muzeju je bilo le občas-

no zasedeno, zato je muzejsko, strokovno in raziskovalno delo na področju etnologije stagniralo. Etnologija je izgubila prednost in ugled, ki ju je do tedaj imela zaradi dolgoletne tradicije in dobrih rezultatov, in je v primerjavi s sorodnimi področji humanistike začela pešati. Njena vloga in pomen v mariborskih javnih zavodih sta se zmanjšala, v humanistiki je postala manj vidna in manj slišana, kar za etnologijo velja še danes. Etnološko muzejsko in raziskovalno delo so začeli opravljati strokovnjaki sorodnih znanstvenih disciplin, za etnološko dediščino in spomenike pa skrbeti konservatorji z drugih področij. Morda je prav vse našeto vzrok, da Maribor – v primerjavi z drugimi slovenskimi mesti – v svojih javnih zavodih zaposluje najmanj etnologov in pri zaposlovanju v teh ustanovah daje prednost strokovnjakom z drugih področij.

Tudi več desetletij dolgo neplačano delo etnologov in sodelovanje z Univerzo v Mariboru, npr. mentorstvo pri študentskih diplomskih in magistrskih delih, vodenje študentskih terenskih vaj, gostujoča predavanja na mariborskih fakultetah, pisanje učnih načrtov za predmete in študijske programe na različnih stopnjah študija, ni obrodilo večjega vključevanja etnologije v fakultetne programe mariborske univerze. Menda zaradi pomanjkanja finančnih sredstev za uvedbo novih študijskih vsebin, kar seveda ob odkritju zadnjih pa tudi prejšnjih finančnih afer in večmilijonskih izplačilih ozkemu krogu zaposlenih na Univerzi v Mariboru, kot smo izvedeli iz medijev tudi s soglasjem sedanjega rektorja univerze, le s težavo verjamemo. Bolj verjetno je, da le v tehnične dosežke in tehnične študije usmerjena vodstva mariborske univerze sploh niso razumela pravega pomena humanistike in etnologije za razvoj lokalnega okolja in širše družbe ter da ga še danes ne razumejo ali ne želijo razumeti. Pa tudi, da so slabo poznala nekatere evropske dokumente, ki v prihodnosti načrtujejo gospodarsko rast prav na področjih kulturnih dejavnosti, turizma, še posebej kulturnega turizma in malega, lokalno vpetega gospodarstva. Kakorkoli že – dejstvo je, da so vse predloge etnoloških dodiplomskih, podiplomskih in specialističnih študijskih programov, ki smo jih etnologi pripravili, vodstva fakultet in Univerze v Mariboru zavrnila. Univerza v Mariboru ostaja edina javna univerza v Sloveniji, ki v svojih študijskih programih nima etnološkega modula, katedre ali oddelka s študijskim programom etnologije, pa tudi ne polno zaposlenega visokošolskega učitelja za to področje. Je tudi edina v Sloveniji, ki ni prepoznala pomena etnologije za razvoj lokalnega okolja, gospodarstva in družbenih dejavnosti.

* Maja Godina Golija, dr. etnologije, red. prof., znanstvena svetnica, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Filozofska fakulteta UM; maja.godina@zrc-sazu.si.

Vse osvetljene, etnologiji nenaklonjene razmere so povzročile, da smo morali mnogi etnologinje in etnologi mesto zapustiti in se zaposliti v Ljubljani ali drugih slovenskih mestih, kjer nam je omogočeno opravljanje etnološkega poklica. Redke posameznice in posamezniki v Mariboru še vztrajajo in upajo, da se jim bo ponudila priložnost za opravljanje etnološkega dela. V želji po dokazovanju potrebnosti in pomena etnologije za mariborski prostor nastajajo vedno nova etnološka dela, projekti in razstave, kar nam lahko pojasni, zakaj je prav Maribor etnološko najbolj raziskano urbano središče na Slovenskem. Ob rob te absurde zgodbe lahko zapišemo, da Maribor etnologe in etnologijo še kako potrebuje, kar dokazujejo tudi številni primeri slabega ravnanja z etnološko dediščino. Spomnimo se samo medijsko odmevnega neuspešnega vpisa mariborske stare trte v Register nesnovne kulturne dediščine Slovenije, za katerega je mariborska mestna občina sklenila pogodbo s samooklicanim izvedencem za področje nesnovne dediščine v vrtoglavni višini 58.800 evrov. Vsi, ki brez plačila pripravljamo elaborate in gradivo za vpise v ta register, se sprašujemo, kako je lahko mestna občina toliko javnega denarja namenila nekemu, ki za to delo ni imel osnovnega znanja, potrebnih izkušenj in ne referenc. Pa tudi, kako je mogoče, da so bili tovrstno znanje in večletne izkušnje etnologov popolnoma prezrti. Zanima nas tudi, zakaj je etnološka dediščina v sodobni turistični ponudbi Maribora tako neprimerno predstavljena. Namesto da bi se v njej poudarile svojske značilnosti drugega največjega slovenskega mesta, se kot mariborske predstavljajo etnološke značilnosti štajerskega podeželja in okoliške kulturne sestavine, ki s tradicijo prebivalcev Maribora nimajo nič skupnega. Naj za ilustracijo navedem le nekaj primerov: mestne oblasti so pred kratkim odobrile, da na najpomembnejših lokacijah v mestu stojijo »umetnine« samoukkih okoliških ljudskih rezbarjev, ki naj bi z nerodnimi lesenimi skulpturami opozarjale na povezanost mesta, vina in lokalnega pripovednega izročila. Na vsakoletni trgatvi stare trte na Lentu trgači grozdja ne predstavljajo tradicionalne trgatve mariborskih meščanov, ampak trgatev s podeželja, to je z obrobja Slovenskih goric. Zgrešena je tudi najnovejša predstavitev lokalne kulinarike v brošuri z naslovom *Mariborska vinska in kulinarična pot*, ki jo je pripravil Zavod za turizem Maribor - Pohorje. V njej je značilna mariborska kulinarika ilustrirana z olivnim oljem, rižem, rožmarinom, rdečim poprom in s čilijem, in ne z dejanskim mariborskim kulinaričnim bogastvom, kot so na primer mariborski tomerl, železna juha, suhor, bela dama, beluši, bučno olje in še kaj.

Že naštetimi primeri opozarjajo na to, da mesto Maribor etnologijo in etnologe potrebuje, morda bolj, kot si to priznava. Tako kot se Mestna občina Maribor zaveda, da nima ustreznega znanja za prenovu mestne stavbne dediščine in zato sodeluje s strokovnjaki konservatorske stroke, bi se morala tudi zavedati, da nima zadostnega

znanja in ustreznih strokovnih kvalifikacij za ravnanje z etnološko dediščino in da se mora zato povezati z etnologi, ki se s tem področjem raziskovanja že leta uspešno ukvarjamo. Kajti etnološke značilnosti Maribora niso le to, kar se kot prebivalci mesta spominjamo iz življenja naših prednikov, pa tudi ne to, kar smo doživeli v otroštvu za zidovi naših domov, ampak obsežno, večplastno področje kulturne ustvarjalnosti, preplet kulturnih tokov in načinov vsakdanjega, prazničnega ter ritualnega življenja vseh skupin mariborskega prebivalstva.

Kaj je etnologija, katere so dobre etnološke raziskave in uspešni raziskovalci ter kateri so najbolj pomembni sodobni etnološki izzivi so le nekatera vprašanja, ki si jih pogosto zastavljamo tudi etnologi. Odgovori nanje niso le tisti, ki se porodijo v neki inštituciji, na univerzi in oddelku ali po pravilnikih, vrednotenjih in točkovanjih ARRS, pa tudi ne znotraj občinskih meja in njihovih komisij. Kajti etnologija in etnologi nismo le del ozkih, mnogokrat izključujočih strokovnih srenj, smo tudi sestavni del širše slovenske, evropske in svetovne humanistike: še zlasti etnološkega, muzealskega, folklorističnega, konservatorskega in še kakšnega strokovnega in znanstvenega področja. O živosti in kakovosti našega dela zagotovo pričča tudi mednarodno strokovno in znanstveno sodelovanje, vpetost slovenskih etnologin in etnologov v mednarodna znanstvena in strokovna združenja, objave pri mednarodnih založbah ter pomembne in odgovorne naloge, ki jih v teh združenjih in mednarodnih organizacijah opravljamo. Med tiste, ki s svojim delom že več let opozarjajo na smelost, kakovost in evropsko primerljivost slovenske etnologije zagotovo sodijo tudi današnji nagrajenci.

Draga Ivica Križ – prejemnica Murkove nagrade, spoštovani moški kolegi: Bojan Knific, Iztok Ilich in Danijel Cvetko, prejemniki Murkovega priznanja in listin – iskrene čestitke in hvala za vse, kar ste do sedaj naredili na področju etnologije. Z zanimanjem spremljam vaše raziskave, pisanje in muzejsko delo. Zato sem še posebej vesela, da Murkovo nagrado, Murkovo priznanje in Murkovi listini prejimate v Mariboru. Naj vam ostane ta dan v Sinagogi Maribor, ki povedno pričča o preteklem življenju Mariborčanov in možnem sožitju različno mislečih, verujočih in delujočih ljudi, v najlepšem spominu.

Vsem, ki ste sodelovali pri izvedbi današnje slovesnosti in celodnevne programa letošnjega Murkovanja se iskreno zahvaljujem. Z njim smo skušali predstaviti nekaj mariborskih etnoloških značilnosti pa tudi gostoljubnost prebivalcev našega mesta, v katerem, kot je pred drugo svetovno vojno zapisal naš nestor Franjo Baš, vsak hitro najde prijatelja.

In tako kot se za današnji dan, Martinov praznik, spodobi, želim vsem nam kar se da prešerno, prijateljsko ubrano Murkovanje – občudujoče zazrto v barvite jesenske darove in v odlične etnološke dosežke.